

## تلاش‌های سازمان ملل متحد در زمینه توسعه با تأکید بر اعلامیه توسعه هزاره ملل متحد (۲۰۰۰)

همایون مافی<sup>۱\*</sup>، وحید بذآر<sup>۲</sup>

### چکیده

سازمان ملل متحد تلاش‌های خود در زمینه توسعه بین‌المللی را از دهه ۱۹۶۰ میلادی آغاز کرده است. اعلامیه‌ها و قطعنامه‌های متعدد مجمع عمومی سازمان ملل، ایجاد نهادهای تخصصی در زمینه توسعه از جمله کنفرانس ملل متحد برای تجارت و توسعه (آنکتاد) و برنامه ملل متحد برای توسعه، چهار دهه استراتژی توسعه از ابتدای دهه ۱۹۶۰ تا ۲۰۰۰ میلادی و همچنین تدوین اعلامیه توسعه هزاره ملل متحد (۲۰۰۰) از جمله این تلاش‌ها هستند. به نظر می‌رسد بررسی موشکافانه اعلامیه توسعه هزاره که موانع توسعه را به تفصیل برشمرده است و آکادوی میزان تحقق این اهداف در بازه زمانی تعیین شده، به طور آشکاری بتواند میزان موفقیت سازمان در عرصه توسعه را نمایان سازد. با این حال، با وجود تلاش‌های ملل متحد در زمینه توسعه، سازمان نتوانسته به اهدافی که در این حوزه مدنظر داشته است، به طور کامل نائل شود. دلایلی همچون نبودن سازوکار نهادینه، نبود سند الزام‌آور بین‌المللی و عدم تدقیق منشور سازمان ملل در این خصوص قابل ذکر است.

### کلیدواژگان

اعلامیه توسعه هزاره، توسعه، سازمان ملل متحد، کشورهای توسعه‌یافته، کشورهای در حال توسعه.

۱. دانشیار، دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

Email: hmymnafi@gmail.com

۲. دانشجوی دکتری حقوق بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

Email: vahidbazzar@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۰۶/۱۶، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۱۰/۱۳

## مقدمه

حقوق توسعه به عنوان شاخه‌ای از حقوق بین‌الملل به طور خاص پس از جنگ جهانی دوم از سوی متفکران آمریکای لاتین برجسته شد.<sup>۱</sup> ایشان معتقد بودند با اینکه کشورهای آمریکای لاتین بیش از یک قرن است که به استقلال سیاسی رسیده‌اند، توسعه آنها به واسطه روابط اقتصادی‌شان که به اروپا و آمریکای شمالی وابسته است، مختل و متوقف شده است. همچنین کشورهای تازه استقلال یافته در آسیا و آفریقا اعلام می‌کردند با وجود دستیابی به استقلال سیاسی، به استقلال اقتصادی دست نیافته‌اند و استعمارگران سابق با موافقت‌نامه‌های سرمایه‌گذاری بلندمدت و قراردادهای تجاری نامطلوب، قدرت خود را همچنان بر این سرزمین‌ها تحمیل می‌کنند (Bradlow, 2005: 48). فعالیت جامعه بین‌المللی در زمینه توسعه و رفع موانع آن فارغ از موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت (گات)<sup>۲</sup> تقریباً از اوایل دهه ۱۹۶۰ میلادی آغاز شد. امروزه سازمان‌های بین‌المللی به طور گسترده‌ای در شکل دادن به خط‌مشی جهانی توسعه تأثیر گذارند و از طریق برگزاری کنفرانس سعی در افزایش آگاهی عمومی دارند تا از این طرق بتوانند با ایجاد فشارهای سیاسی و اخلاقی و در نتیجه جذب کمک‌های فنی و اقتصادی، برنامه‌های توسعه‌ای را به پیش برند (Frey et al., 2014: 2). با وجود اذعان به سایر تلاش‌ها در زمینه توسعه از جمله اقدامات «سازمان تجارت جهانی»<sup>۳</sup> یا «انجمن بین‌المللی توسعه»<sup>۴</sup> از مجموعه نظام بانک جهانی یا اقدامات سازمان‌های غیردولتی، این پژوهش صرفاً تلاش‌های انجام گرفته در چارچوب سازمان ملل متحد را مورد مذاقه قرار خواهد داد. توسعه پدیده‌ای «چندبعدی»<sup>۵</sup> است که نباید تنها بعد اقتصادی آن را مورد توجه قرار داد و اگرچه رشد و کمک، نیروهای محرک توسعه‌اند، باید سایر ابعاد آن از جمله محیط زیست، عدالت اجتماعی، دموکراسی و صلح نیز مدنظر قرار گیرد (پتروس غالی، ۱۳۸۱: ۲۵۴). امروزه اهمیت توسعه به حدی است که در تقسیم‌بندی کشورهای جهان از معیار توسعه استفاده شده است و کشورهای جهان به «کشورهای توسعه یافته»<sup>۶</sup>، «در حال توسعه»<sup>۷</sup>، «کمتر توسعه یافته»<sup>۸</sup>

۱. برخی اندیشمندان از جمله مایکل کوون (Michael Cowen)، رابرت شنتون (Robert Shenton) و فیلیپ لپنیس (Philipp Lepenies)، از آغاز تلاش‌های بین‌المللی در زمینه توسعه در قرن هجدهم میلادی یا حتی قبل‌تر از آن سخن به میان می‌آورند (Speich Chasse, 2014: 24).

2. General Agreement on Tariff and Trade (GATT)  
 3. World Trade Organization (WTO)  
 4. International Development Association (IDA)  
 5. Multidimensional  
 6. Developed Countries  
 7. Developing Countries  
 8. Least Developed Countries

و «توسعه‌نیافته»<sup>۱</sup> تقسیم می‌شود (سلیمی ترکمانی، ۱۳۹۱: ۳۶). حقوق بین‌الملل توسعه که به‌عنوان یک نظم حقوقی بین‌المللی در حال شکل‌گیری بر مبنای دو عنصر اساسی «حق بر توسعه»<sup>۲</sup> و «وظیفه همکاری در زمینه توسعه» استوار است (Broude, 2011: 32)، تلاش دارد تا فاصله میان دولت‌های جامعه بین‌المللی را که به‌ظاهر<sup>۳</sup> با یکدیگر برابرند<sup>۴</sup> و برابری واقعی میان آنها وجود ندارد، با توسل به ابزارها و روش‌های خاص خود نزدیک‌تر گرداند. به لحاظ مخاطبان، توسعه از دو منظر قابل بحث است؛ از یک منظر، توسعه دولت‌ها مدنظر است و از منظر دیگر، توسعه به‌عنوان یک حق بشری، افراد انسانی را مخاطب قرار می‌دهد.<sup>۵</sup> در این نوشتار، توسعه تنها از منظر نخست بررسی می‌شود، یعنی در حالتی که مخاطب آن، دولت‌ها هستند. این مقاله از دو قسمت تشکیل شده است. در بخش نخست، تلاش‌های سازمان ملل متحد در زمینه توسعه با تأکید بر اعلامیه توسعه هزاره سازمان ملل متحد (۲۰۰۰) ذکر می‌شود و در بخش دوم، عوامل عدم موفقیت سازمان ملل متحد در زمینه توسعه مورد مذاقه قرار خواهد گرفت.

#### 1. Under Developed Countries

#### 2. The Right to Development

۳. محمد بجای در این زمینه تصریح می‌کند که کشورهای توسعه‌یافته در ظاهر اقلیت و در واقع اکثریت‌اند، اما کشورهای در حال توسعه در ظاهر اکثریت و در واقع اقلیت‌اند (بیگزاده، ۱۳۹۳: ۱۹).

۴. براساس بند ۱ ماده ۲ منشور سازمان ملل متحد که یکی از اصول سازمان است، تمامی دولت‌ها در حاکمیت با یکدیگر برابرند.

۵. معاهدات حقوق بشری اشاره صریحی به حق بر توسعه نکرده‌اند و نخستین بار مجمع عمومی سازمان ملل در سال ۱۹۸۶ حق بر توسعه را مطرح کرد (A/RES/41/128, General Assembly, 4 December 1986). در واقع، مجمع عمومی موضوع توسعه را به حوزه حقوق بشر منتقل کرد تا شاید از این منظر بتواند به موضوع توسعه کمک کند (بیگزاده، ۱۳۹۵: ۴۷). بند ۱ ماده ۱ این اعلامیه، حق بر توسعه را این‌گونه تعریف کرده است: «حق بر توسعه یک حق بشری غیر قابل انکار است که براساس آن، هر فرد انسانی محق است تا در توسعه سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی مشارکت کند و از آن بهره‌مند شود». همچنین ماده ۸ قطعنامه مزبور، دولت‌ها را متعهد می‌کند که تمامی تدابیر ضروری را برای تحقق حق بر توسعه به‌طور برابر برای همه در سطح بین‌المللی اتخاذ و فراهم سازند (Hilderling, 2004: 146,147). در خصوص اعتبار این قطعنامه اختلاف‌نظرهایی میان دولت‌های توسعه‌یافته و کشورهای در حال توسعه به‌وجود آمد و حتی برخی حقوقدانان مثل قاضی بجای معتقدند که این مصوبه، قلمرو قاعده آمره (jus cogens) را درنوردیده است و ماهیت آمره دارد (بیگزاده، ۱۳۹۵: ۴۷). تمایز قائل شدن مجمع عمومی میان توسعه به‌عنوان یک اصل حقوق بین‌الملل و توسعه به‌عنوان یک حق بشری، افراد را نسبت به نتایج حاصل از تلاش دولت‌ها در اجرای مواد ۵۵ و ۵۶ منشور سازمان ملل محق می‌سازد (De Waart, 1988: 23).

## تلاش‌های سازمان ملل متحد در زمینه توسعه

دبیر کل سازمان ملل متحد آقای بان کی مون در سال ۲۰۱۲ تأکید می‌کند که هدف توسعه در قلب و جان ملل متحد جای گرفته است<sup>۱</sup> و همه ما یک هدف مشترک داریم: مرتفع کردن فقر انسان‌ها و حمایت از توسعه پایدار و طولانی‌مدت (Frey et al., 2014: 1,2). تلاش‌های سازمان ملل در زمینه توسعه از سال ۱۹۶۰ میلادی آغاز شد و چهار دهه توسعه تا سال ۲۰۰۰ طی شد. تا پایان دهه دوم، وظیفه توسعه عمدتاً بر عهده جامعه جهانی بود و جامعه جهانی نیز که محتاج کمک و همکاری کشورها بود، به موفقیتی دست نیافت. از سومین دهه اعلام شد که دولت‌ها محور اصلی توسعه‌اند و مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها در این حوزه مطرح شد که این تغییر نیز نتیجه‌ای در پی نداشت. این تلاش‌ها حتی در برخی زمینه‌ها وضع را وخیم‌تر از سابق کرد و فاصله میان کشورها عمیق‌تر شد. به طوری که اختلاف درآمدی میان این کشورها که در سال ۱۹۶۰ میلادی، نرخ ۳۰ را نشان می‌داد، در سال ۱۹۹۰ به عدد ۶۰ و در سال ۱۹۹۷ به عدد ۷۴ رسید (Aggarwal, 2016: 274). پس از اینکه چهار دهه استراتژی توسعه ملل متحد به نتیجه‌ای نرسید، در نشست سران دولت‌های بیش از ۱۹۰ کشور دنیا در نیویورک آمریکا که در سال ۲۰۰۰ میلادی برگزار شد، «اعلامیه توسعه هزاره»<sup>۲</sup> تهیه شد. هدف‌های پیش‌بینی‌شده در این اعلامیه که «هدف‌های توسعه هزاره»<sup>۳</sup> خوانده می‌شوند، مجموعه‌ای از عوامل هستند که به زعم تدوین‌کنندگان آن، موانع توسعه بین‌المللی‌اند و باید در جهت رفع یا کاهش آنها اقدام کرد. اعلامیه مزبور که در سال ۲۰۰۰ به تأیید ۱۹۳ دولت عضو ملل متحد و حداقل ۲۳ سازمان بین‌المللی رسید (MacLeod, 2014: 101)، شامل هشت «آرمان»<sup>۴</sup>، بیست‌ویک «هدف»<sup>۵</sup> و شصت «شاخص نظارت بر پیشرفت اهداف»<sup>۶</sup> است که بنا بر این بوده است تا پایان سال ۲۰۱۵ محقق شوند.<sup>۷</sup>

پس از ایجاد اعلامیه توسعه هزاره، هر یک از کشورها برای تحقق اهداف مذکور در اعلامیه، اقداماتی را در کشور خود و به صورت جمعی در منطقه خود اتخاذ کردند. کما اینکه پرواضح است که تحقق هر یک از اهداف اعلامیه، می‌تواند میزان متمایزی در کشورهای مختلف داشته باشد. به همین دلیل، کوفی عنان (دبیر کل وقت سازمان ملل متحد) از مارک ملوچ براون<sup>۸</sup>

1. meeting of the Development Cooperation Forum, July 2012
2. United Nations Millennium Declaration (18 September 2000)
3. Millennium Development Goals (MDGs)
4. Goal
5. Target
6. Indicators for Monitoring Progress

۷. البته زمان شروع پیشرفت و تحقق این اهداف از سال ۱۹۹۰ لحاظ خواهد شد.

8. Mark Malloch Brown

مدیر برنامه توسعه ملل متحد<sup>۱</sup> درخواست کرد تا به‌عنوان رئیس «گروه توسعه ملل متحد»<sup>۲</sup>، عملیات و فعالیت‌های نظارتی مربوط به اجرای اهداف توسعه هزاره را در سطح کشوری هماهنگ کند (نلسون و پریسکات، ۱۳۹۳: ۳۵). از آنجا که بررسی اهداف مذکور در اعلامیه هزاره و میزان تحقق آنها می‌تواند تا حد زیادی بیانگر میزان موفقیت سازمان ملل در حوزه توسعه قلمداد شود، در بخش بعد هر یک از آنها به تفصیل بررسی می‌شود.

## اهداف توسعه هزاره

ایده مرکزی اعلامیه هزاره ملل متحد حق بر شأن انسانی، آزادی، برابری و استانداردهای اساسی زندگی است (Kumar Jha & Tripathi, 2015: 50). اعلامیه هزاره شامل هشت آرمان «از بین بردن فقر شدید و گرسنگی»، «دستیابی به آموزش ابتدایی همگانی»، «گسترش و ترویج برابری جنسیتی و توانمندسازی زنان»، «کاهش مرگ‌ومیر کودکان»، «بهبود سلامت مادران»، «مبارزه با ایدز، مالاریا و دیگر بیماری‌ها»، «تضمین حفظ محیط زیست»، «گسترش مشارکت جهانی در خصوص توسعه» است. برخی از این آرمان‌ها از چنان اهمیتی برخوردارند که از سوی دولت‌هایی که به عضویت ملل متحد درنیامده‌اند یا آنهایی که هنوز در مورد دولت بودن آنها تردید وجود دارد، حتی پیش از تبیین اعلامیه توسعه هزاره دنبال می‌شد. سودان جنوبی که در سال ۲۰۱۱ به عضویت سازمان ملل متحد پذیرفته شده است، تدابیری را در راستای مرگ‌ومیر کودکان از سال ۱۹۵۴م اتخاذ کرد، همچنین، فلسطین که این اقدامات را از سال ۱۹۷۵ شروع کرد (McArthur, 2014: 5).

## بررسی میزان تحقق اهداف توسعه هزاره

با توجه به گستردگی آرمان‌ها و اهداف مندرج در اعلامیه هزاره، این امکان میسر نیست تا در قالب یک مقاله پژوهشی به تمامی ابعاد آن پرداخته شود. بنابراین، در این بخش تلاش می‌شود تا ضمن ذکر و بررسی تمامی هشت آرمان، برخی از بیست‌وسه هدف مذکور در اعلامیه بررسی شود.

9. United Nations Development Programme (UNDP)

10. United Nations Development Group (UNDG)

## ۱. آرمان اول: از بین بردن فقر شدید و گرسنگی<sup>۱</sup>

برای نائل شدن به این آرمان، سه هدف «به نصف رساندن افراد با درآمد کمتر از یک دلار در روز»، «ایجاد اشتغال کامل و شایسته برای همه از جمله زنان و جوانان» و «به نصف رساندن افرادی که از گرسنگی رنج می‌برند»<sup>۲</sup> پیش‌بینی شده است. همچنین شاخص‌هایی از جمله میزان جمعیت شاغل و نسبت افرادی که کمتر از میزان حداقل انرژی، غذا مصرف می‌کنند (افراد دارای سوءتغذیه)، برای بررسی میزان تحقق این اهداف ارائه شده است.

گزارش توسعه جهانی<sup>۳</sup> (۲۰۱۵)، در مورد نخستین آرمان تأکید می‌کند که فقر، صرفاً نداشتن پول نیست؛ فقر که حالات روحی و روانی افراد را تغییر می‌دهد، بر انتخاب‌های روزمره تأثیر می‌گذارد و فشار شدید ناشی از آن، سبب ایجاد آسیب‌هایی در آینده می‌شود. بدین معنا که وقتی تمرکز افراد فقیر بر روی دغدغه‌ها و مسائل روحی ناشی از فقر باشد، دیگر نمی‌توانند به سایر وظایف مهم خود توجه کافی مبذول دارند (Ugoani, 2015: 994,995). اعلامیه تنها به دنبال یک هدف سطحی درباره رشد اقتصادی و کاهش فقر نیست، بلکه به جای برخورد با فقر و حل آن به صورت خیریه‌ای و کمک‌های بین‌المللی، به بررسی علل محرومیت از امکانات اولیه به منظور ایجاد زندگی مناسب و توانمندسازی مردم بومی می‌پردازد. در واقع، ضروری‌ترین امکانات به وسیله این برنامه ایجاد می‌شود و پس از آن مردم توانمند یک منطقه به وسیله طرح‌های اجرایی به سمت توسعه بیشتر هدایت می‌شوند (نلسون و پریسکات، ۱۳۹۳: ۳۴).

در سال ۲۰۱۰، بیش از ۱.۲ میلیارد نفر از مردم جهان، یعنی حدود یک پنجم مردم جهان در فقر به سر می‌بردند و در آن سال پیش‌بینی شد که تا سال ۲۰۱۵ به تعداد تقریبی ۹۷۰ میلیون نفر برسد، در حالی که این افراد در سال ۱۹۹۰، ۱.۹ میلیارد نفر بودند (Kaltenborn, 2015: 106). همچنین، در گزارش پیشرفت اهداف توسعه هزاره که در کنفرانس «ریو+۲۰» در سال ۲۰۱۲ ارائه شد، تعداد افراد فقیر در جهان کاهش یافته است و افراد با درآمد زیر یک دلار در روز از دو میلیارد نفر (۳۳ درصد مردم جهان) به ۱.۴ میلیارد نفر (۲۴ درصد مردم جهان) در سال ۲۰۰۸ رسیده است (امین منصور، ۱۳۹۱: ۴۶۱).

در خصوص سوءتغذیه، افرادی که در سال ۱۹۹۰ فاقد تأمین غذایی مناسب بودند، ۲۵ درصد جمعیت جهان را تشکیل می‌دادند که این افراد باید تا پایان سال ۲۰۱۵ به نصف می‌رسیدند (Ugoani, 2015: 992,1004). در آخرین برآورد سازمان ملل در سال ۲۰۱۳، ۸۵۰

۱. برای مطالعه بیشتر در خصوص آرمان اول ر.ک:

رضا اسلامی و مهشید آجلی لاهیجی (۱۳۹۶)، «کاهش فقر؛ دستورالعملی برای توسعه اجتماعی در نظام بین‌المللی حقوق بشر»، مجله پژوهش‌های حقوقی، سال شانزدهم، ش ۳۱.  
۲. این میزان کاهش باید در بازه زمانی ۱۹۹۰ تا پایان ۲۰۱۵ میلادی محقق شود.

3. The World Development Report (2015)

میلیون نفر \_ نزدیک به ۱۵ درصد مردم جهان \_ دچار سوء تغذیه بودند (Akram, 2014: 289). در مورد نرخ بیکاری نیز براساس آمار برنامه توسعه ملل متحد که در بازه زمانی سال‌های ۲۰۰۴ تا ۲۰۱۳ و از سنین ۱۵ سال و بالاتر محاسبه شده است، قطر با نرخ بیکاری ۰/۴ درصد، کمترین نرخ بیکاری و پس از آن تایلند، بلاروس و بحرین به ترتیب با نرخ بیکاری ۰/۶، ۰/۷ و ۱/۱ کمترین نرخ بیکاری را در جهان دارا بودند (نلسون و پریسکات، ۱۳۹۳: ۶۹).

گزارش توسعه جهانی (۲۰۱۵) اعلام می‌کند هرچه درآمد کمتر باشد، امید به زندگی<sup>۱</sup> کاهش می‌یابد و به سبب مبهم بودن آینده و عدم ریسک‌پذیری، افراد کم‌درآمد ترجیح می‌دهند که روزبه‌روز زندگی کنند (Ugoani, 2015: 1011). بر این اساس، شاخص امید به زندگی و رضایت از زندگی<sup>۲</sup> می‌توانند به نحو مناسبی در برآورد میزان تحقق هدف رفع فقر تعیین‌کننده باشند. مطابق گزارش برنامه توسعه ملل متحد (۲۰۱۳)، ژاپن با میانگین طول عمر ۸۳/۶ سال، بیشترین سن امید به زندگی و هنگ‌کنگ با ۸۳/۴، سوئد با ۸۲/۶، استرالیا با ۸۲/۵، ایتالیا با ۸۲/۴، اسپانیا با ۸۲/۱، فرانسه و اسرائیل با ۸۱/۸ پس از ژاپن بیشترین امید به زندگی در جهان را به خود اختصاص داده‌اند.<sup>۳</sup> براساس گزارش مزبور که شاخص رضایت از زندگی را در بازه زمانی ۲۰۱۲-۲۰۰۷ در نظر گرفته است، سوئیس<sup>۴</sup> و نروژ به ترتیب با نمره ۸/۷ و ۷/۷ رده‌های اول و دوم را کسب کرده‌اند.<sup>۵</sup> به علاوه، برای دستیابی به هدف کاهش فقر باید تدابیری در خصوص توزیع برابر و عادلانه انرژی اتخاذ شود. در حال حاضر، سه چهارم جمعیت جهان، تنها ۱۰ درصد انرژی مصرفی در جهان را استفاده می‌کنند و ۲/۷ میلیارد نفر \_ تقریباً یک سوم مردم جهان \_ از آتش طبیعی برای گرم کردن خود و پخت‌وپز استفاده می‌کنند (Glicksman, 2015: 1407).

## ۲. آرمان دوم: دستیابی به آموزش ابتدایی همگانی

برای دستیابی به آرمان دوم این هدف ذکر شده است که تا سال ۲۰۱۵ تمامی پسران و دختران

1. Life Expectancy

2. Life Satisfaction

3. Human Development Report 2014: Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience, United Nations Development Program (UNDP), pp. 160-162.

کشورهای سیرالئون و سوازیلند به ترتیب با ۴۵/۶ و ۴۹ سال، کمترین سن امید به زندگی را در بین سایر کشورهای جهان دارا هستند. در این گزارش، امید به زندگی در ایران با میانگین طول عمر ۷۴ سال نمایش داده شده است.

۴. در این گزارش، ۷۷ درصد شهروندان سوئیس از کیفیت آموزش و پرورش، ۹۴ درصد از کیفیت بهداشت و درمان، ۹۴ درصد از استاندارد زندگی، ۹۳ درصد از شغل، ۷۸ درصد از امنیت جامعه، ۹۴ درصد از آزادی انتخاب، ۹۴ درصد از محل زندگی، ۶۷ درصد از تلاش دولت برای مقابله با فقر و ۷۴ درصد از اقدامات دولت برای حفظ محیط زیست ابراز رضایت کرده‌اند.

5. Human Development Report 2014, Ibid: 220-223

ایران با کسب نمره ۴/۶ فاصله چندانی با کشورهای پایین این رتبه‌بندی از جمله افغانستان (با نمره ۳/۸) ندارد.

در هر کجای جهان، بتوانند از دوره آموزش ابتدایی بهره‌مند شوند. همچنین، سه شاخص «میزان ثبت‌نام در دوره ابتدایی» و «نسبت اشخاص واردشده به دوره آموزش ابتدایی به افراد فارغ‌التحصیل از این دوره» برای برآورد اجرایی شدن این اهداف پیش‌بینی شده است. فاصله طبقاتی و به خصوص جنسیت کودک نقش اصلی را در عدم آموزش او بازی می‌کند، به طوری که براساس گزارش سال ۲۰۱۰ سازمان ملل، سه پنجم کودکانی که به مدرسه نمی‌روند، دختران و دوسوم بزرگسالان بی‌سواد، زن هستند. با اینکه براساس گزارش برنامه توسعه ملل متحد (۲۰۱۴)، کانادا، اتریش، لوکزامبورگ و فنلاند بیشترین نرخ سواد را در جهان دارند و ۱۰۰ درصد جمعیت این کشورها در بازه زمانی سال‌های ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۲ تحصیلات متوسطه یا بالاتر دارند (نلسون و پریسکات، ۱۳۹۳: ۶۸ و ۳۴)، آمار جهانی حاکی از این است که نزدیک به ۱۱۴ میلیون کودک در سن تحصیلات ابتدایی به مدرسه نمی‌رفتند (یک کودک از هر پنج کودک) (بیژنی، ۱۳۸۶: ۱۰۶). اما براساس گزارش سازمان ملل (۲۰۱۱)، با تلاش‌های انجام گرفته تقریباً در تمامی مناطق جهان، ثبت‌نام در دوره ابتدایی، گسترش چشمگیری یافته است، به طوری که بسیاری از کشورها به هدف بهره‌مندی عمومی از دوره ابتدایی نزدیک شده‌اند (نلسون و پریسکات، ۱۳۹۳: ۳۴).

### ۳. آرمان سوم: گسترش و ترویج برابری جنسیتی و توانمندسازی زنان

به منظور دستیابی به آرمان سوم باید هدف از بین بردن تبعیض جنسیتی در تمام سطوح محقق شود. همچنین، شاخص‌هایی از جمله سهم زنان در اشتغال در بخش غیرکشاورزی و میزان کرسی‌های مجلس ملی که در اختیار زنان است، برای برآورد میزان تحقق این اهداف پیش‌بینی شده است.

از آنجا که اغلب زنان مسئولیت اصلی و اولیه مراقبت از کودکان را بر عهده دارند، توانمندسازی آنان می‌تواند بر تحقق آرمان چهارم (کاهش مرگ‌ومیر کودکان) نیز تأثیرگذار باشد (Akram, 289: 2014). براساس گزارش برنامه توسعه ملل متحد (۲۰۱۴)، اسلوونی کمترین شاخص نابرابری جنسیتی را دارد و کشورهای سوئیس و آلمان هم پس از اسلوونی قرار می‌گیرند (نلسون و پریسکات، ۱۳۹۳: ۶۷). حضور زنان در مجالس قانونگذاری و پست‌های مدیریتی بسیار کم‌رنگ است و تنها در نه کشور جهان، از هر سه کرسی مجلس یک کرسی در اختیار نمایندگان زن قرار دارد؛ همچنین، آمارهای شایان توجهی در خصوص موانع توانمندسازی زنان وجود دارد. در شیلی، ۶۳ درصد زنان آزار جنسی می‌شوند؛ ۴۱ درصد زنان هندی بر اثر آزار جسمی شوهران اقدام به خودکشی می‌کنند. در ایران نیز نزدیک به ۶۶ درصد زنان خشونت خانگی را تحمل می‌کنند و ۶۴ درصد آنان ازدواج تحمیلی را در کارنامه خود دارند (بیژنی، ۱۳۸۶: ۱۰۸ و ۱۰۹).



#### ۴. آرمان چهارم: کاهش مرگ‌ومیر کودکان

در هدف ذیل آرمان چهارم تصریح شده است که میزان مرگ‌ومیر کودکان زیر پنج سال باید تا دوسوم کاهش یابد و در شاخص این هدف اضافه شده است که این هدف علاوه بر کودکان زیر پنج سال، شامل مرگ‌ومیر نوزادان و مصون کردن کودکان یکساله در مقابل سرخک نیز می‌شود.<sup>۱</sup> براساس برآورد سازمان امنیت و همکاری اروپا، بیش از ۱.۲ میلیون کودک در سال به منظور استفاده‌های جنسی، بردگی و کار در جهان مبادله می‌شوند.<sup>۲</sup> بر پایه گزارش سازمان جهانی کار<sup>۳</sup> بیش از ۲۰۰ میلیون کودک در سراسر جهان کار می‌کنند و بیشتر آنها دختران زیر ۱۶ سال هستند. همچنین براساس آمارهای ارائه‌شده از سوی یونیسف، ۱/۹ میلیون کودک در کشورهای در حال توسعه زندگی می‌کنند که ۶۴۰ میلیون نفر آنان سرپناه ندارند و ۴۰۰ میلیون کودک از آب آشامیدنی و ۲۷۰ میلیون کودک از خدمات بهداشتی بی‌بهره‌اند (بیژنی، ۱۳۸۶: ۱۰۷ و ۱۰۹). در پژوهش صندوق کودکان ملل متحد (یونیسف<sup>۴</sup>) در این خصوص، تصریح شده است عواملی که احتمال مرگ‌ومیر کودکان زیر پنج سال را افزایش می‌دهند، تولد آنها در مناطق روستایی، تولد در خانواده‌های فقیر و محروم بودن مادران از آموزش ابتدایی‌اند (Ogundipe, 2015: 12). یکی دیگر از عوامل مؤثر بر افزایش مرگ‌ومیر کودکان، بروز مخاصمات مسلحانه است. در سال ۲۰۰۳ بیش از ۱۰ میلیون کودک در سراسر جهان پیش از پنج‌سالگی جانشان را از دست دادند. بیش از ۱/۲ میلیون کودک قاچاق شده‌اند و شمار کودکانی که به فحشا و استثمار جنسی افتاده‌اند، به بیش از دو میلیون نفر در آن سال رسیده است (بیژنی، ۱۳۸۶: ۱۱۰). براساس گزارش رصد سلامت جهانی سازمان جهانی بهداشت<sup>۵</sup> در سال ۲۰۱۳، فوت ۶/۳ میلیون کودک زیر پنج سال اعلام شده است؛ یعنی ۱۷۰۰۰ کودک در روز (Ogundipe, 2015: 4). درحالی‌که در سال ۱۹۹۰، ۱۲/۷ میلیون کودک و در سال ۲۰۰۰، ۹/۷ میلیون کودک جان خود را از دست داده بودند (McArthur, 2014: 24) که اگر تعداد نجات‌یافتگان این سال‌ها را محاسبه کنیم، ملاحظه می‌کنیم که حدود ۱۰۰ میلیون کودک زیر پنج سال در طول دو دهه اخیر از مرگ نجات یافتند.<sup>۶</sup> به‌علاوه، در فاصله سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۲، افزایش واکسیناسیون کودکان در مقابل بیماری سرخک، مرگ کودکان ناشی از این

۱. در هدف، کاهش مرگ‌ومیر کودکان اشاره‌ای به جنین مرده متولدشده و مرگ هنگام زایمان نشده است، درحالی‌که آمار سالانه ۲/۶۵ میلیون در خصوص این نوزادان وجود دارد که ۴۵ درصد این مرگ‌ومیر در زمان بارداری و پیش از تولد رخ می‌دهد (Smith et al., 2014: 1).

2. UNHCR. "Combating Human Trafficking: Overview of UNHCR Anti-Trafficking Activities in Europe." December 2005.

3. International Labour Organization (ILO)

4. The United Nations Children Fund (UNICEF)

5. The WHO Global Health Observatory report

6. United Nations Inter-agency Group for Child Mortality Estimation [UN IGME]. 2014. Levels & Trends in Child Mortality: Report 2014. New York, p. 5.

بیماری را تا ۷۸ درصد کاهش داد<sup>۱</sup> و بدین وسیله یکی از شاخص‌های مربوط به آرمان چهارم به‌طور کامل محقق شد (MacLeod, 2014: 102).

### ۵. آرمان پنجم: بهبود سلامت مادران

آرمان پنجم دو هدف کاهش ۷۵ درصدی میزان مرگ مادران<sup>۲</sup> و دسترسی جهانی به سلامت مولد (مراقبت از سلامت مادران در زمان بارداری) را پیش‌بینی کرده است. برای ارزیابی تحقق این اهداف، شاخص‌هایی از جمله حمایت‌های مراقبتی قبل از زایمان، انجام زایمان‌ها از سوی پرسنل مجرب و تعداد مادران کم‌سن‌وسال می‌توانند تعیین‌کننده باشند.<sup>۳</sup>

کاهش مرگ مادران از ۳۸۰ مورد از ۱۰۰۰۰۰ کودک زنده متولدشده در سال ۱۹۹۰ به ۲۱۰ مورد در همان مقیاس در سال ۲۰۱۳ خبر از کاهش ۴۵ درصدی در نرخ مرگ مادران می‌دهد (Vogel et al., 2015: 43). شایان ذکر است که ۴۴ درصد مرگ‌ومیر مادران در جهان در نتیجه سقط جنین غیربهداشتی و ناسالم در کشورهای آفریقایی روی می‌دهد (بیژنی، ۱۳۸۶: ۱۱۱). به‌علاوه، خطر مرگ‌ومیر دختران زیر پانزده سال هنگام زایمان، پنج برابر زنانی است که دهه بیست‌سالگی را پشت سر گذاشته‌اند (نلسون و پریسکات، ۱۳۹۳: ۳۵). با اینکه نرخ مادران نوجوان (۱۵ تا ۱۹ ساله) از ۶۴ نفر از هر ۱۰۰۰ نفر در سال ۱۹۹۰ به ۵۴ نفر در سال ۲۰۱۱ کاهش یافت، گزارش اهداف توسعه هزاره (۲۰۱۴)، زایمان در این سنین را حدود ۱۶ میلیون در سال تخمین زد (Vogel et al., 2015: 43) و حتی برخی آمارها از تعداد ۱/۲۵ میلیارد مادر زیر ۱۵ سال خبر می‌دهند (Souza J et al., 2014: 1-4).

### ۶. آرمان ششم: مبارزه با ایدز، مالاریا و دیگر بیماری‌ها

برای دستیابی به آرمان ششم، سه هدف در نظر گرفته شده است: ۱. متوقف کردن روند رو به رشد شیوع بیماری ایدز و معکوس کردن آن؛ ۲. فراهم آوردن دسترسی جهانی برای افراد نیازمند به مراقبت‌های درمانی در خصوص بیماری ایدز؛ و ۳. متوقف کردن روند رشد بیماری مالاریا و سایر بیماری‌های مهم و معکوس کردن آن. در شاخص‌های

1. World Health Organization Media Centre. Measles fact sheet 286, February 2014

2. Maternal Mortality Ratio (MMR)

۳. «تضمین دریافت مراقبت‌های لازم برای سلامت زنان باردار در دوران بارداری و وضع حمل» قبل از ایجاد اعلامیه توسعه هزاره براساس «طرح مادر سالم» (The Safe Motherhood Initiative (SMI)) که متعاقب کنفرانسی که میان سازمان بهداشت جهانی (The World Health Organization (WHO))، صندوق جمعیت ملل متحد (United Nations Population Fund (UNFPA)) و بانک جهانی تشکیل شده بود، از سال ۱۹۸۷ آغاز شده بود (Nnamuchi et al., 2015: 385).

ارائه شده برای آرمان هفتم، «نرخ شیوع و مرگ‌ومیر افراد دارای بیماری سیل» نیز مورد توجه قرار گرفته است.

امروزه نزدیک به ۴۰ میلیون نفر به ویروس HIV آلوده‌اند که نزدیک به ۶۰ درصد آنها در آفریقا زندگی می‌کنند. براساس آخرین آمارهای دفتر مبارزه با ایدز سازمان ملل<sup>۱</sup>، هند بیشترین شمار بیماران ایدزی جهان را دارد و با ۵/۷ میلیون بیمار ایدزی، از آفریقای جنوبی با ۵/۵ میلیون بیمار پیشی گرفته است. این گزارش‌ها گویای آن است که ۱۵ میلیون کودک در جهان، پدر، مادر یا هر دو را بر اثر ایدز از دست داده‌اند. هر روز ۸۰۰۰ نفر در جهان بر اثر این بیماری می‌میرند و ۱۴۰۰۰ نفر به آن آلوده می‌شوند (بیژنی، ۱۳۸۶: ۱۱۲). براساس گزارش سازمان بهداشت جهانی (۲۰۰۴)، بیماری مالاریا ۱/۲ میلیون نفر و بیماری‌های اسهالی (مانند «چولرا»<sup>۲</sup>) ۱/۸ میلیون انسان را در هر سال به کام مرگ می‌کشند که ۹۰ درصد این افراد را کودکان زیر پنج سال تشکیل می‌دهند؛ این در حالی است که ۸۸ درصد از انواع بیماری‌های اسهالی از آب ناسالم و رعایت نکردن بهداشت ناشی می‌شود (Ogundipe, 2015: 2). در کنار بیماری‌های ایدز و مالاریا و به‌عنوان مصداق مهمی از عبارت «سایر بیماری‌های مهم» باید از بیماری سیل به‌عنوان یکی از بیماری‌های کشنده نام برد. هر ساله بیش از هشت میلیون نفر به بیماری سیل مبتلا می‌شوند که بیش از دو میلیون نفر آنها جان خود را از دست می‌دهند (نلسون و پریسکات، ۱۳۹۳: ۳۵).

## ۷. آرمان هفتم: تضمین حفظ محیط زیست

به‌منظور نیل به آرمان هفتم، هدف‌هایی از جمله کاهش چشمگیر تخریب تنوع زیستی، به نصف رساندن میزان افراد محروم از دسترسی به آب آشامیدنی سالم و نیازهای اولیه بهداشتی و دستیابی به بهبود شایان ملاحظه در شیوه زندگی حداقل ۱۰۰ میلیون از زاغه‌نشینان ذکر شده است. همچنین، شاخص‌هایی از جمله میزان مناطق پوشیده از جنگل، میزان آلودگی موجود در منابع آب آشامیدنی بهبودیافته و میزان آلودگی موجود در امکانات بهداشتی در این خصوص تصریح شده است.

حفاظت از محیط زیست برای دستیابی به تمام اهداف توسعه هزاره ضروری است. بدین ترتیب که اگر در مواجهه با نیازهای جاری انسان‌ها بدون توجه به محیط زیست اقدام کنیم، پایداری محیط زیست دچار بحران می‌شود. رفاه و بهزیستی ما به محیط زیست یا به‌طور دقیق‌تر به اکوسیستم‌ها وابسته است. خدمات اکوسیستمی اساس رفاه بشری و کاهش و زوال آنها می‌تواند روی سلامت، امنیت، آسایش مادی و آزادی انتخاب و عمل ما تأثیرگذار باشد

1. UNAIDS  
2. Cholera

(نلسون و پریسکات، ۱۳۹۳: ۳۲). در سراسر جهان بیش از دو میلیارد نفر از بهداشت کافی و بیش از یک میلیارد نفر از منابع سالم آب بی بهره‌اند (بیژنی، ۱۳۸۶: ۱۱۲). در کنفرانس «ریو+۲۰» پیش‌بینی شد که تا سال ۲۰۱۵ تنها ۶۷ درصد مردم جهان به آب و بهداشت دسترسی پیدا کنند (امین منصور، ۱۳۹۱: ۴۶۱). یکی دیگر از مسائلی که به شدت محیط زیست را تهدید می‌کند، از بین بردن جنگل‌هاست که کشور ما نیز با آن مواجه است.<sup>۱</sup> دیوان بین‌المللی دادگستری در قضیه سد گابچیگوو ناگیماروس (۱۹۹۷) به ارتباط میان توسعه و محیط زیست تصریح کرده است (بذار، ۱۳۹۶: ۲۰۰). دیوان اعلام می‌کند که ضرورت آشتی دادن میان توسعه اقتصادی و حفاظت از محیط زیست به‌طور مناسبی در مفهوم توسعه گنجانده شده است.<sup>۲</sup>

#### ۸. آرمان هشتم: گسترش مشارکت جهانی در خصوص توسعه

برای دستیابی به آرمان هشتم (گسترش مشارکت جهانی در خصوص توسعه)، هدف‌هایی از جمله مرتفع نمودن نیازهای خاص کشورهای کمتر توسعه‌یافته، توجه جدی به بدهی‌های کشورهای در حال توسعه و همکاری با بخش خصوصی به منظور ایجاد دسترسی به منافع تکنولوژی‌های جدید در نظر گرفته شده است. همچنین، شاخص‌هایی از جمله کمک‌های رسمی توسعه‌ای<sup>۳</sup> برحسب درصدی از درآمد ناخالص ملی، میزان واردات کشورهای توسعه‌یافته از کشورهای در حال توسعه و کشورهای کمتر توسعه‌یافته و یک کاربر اینترنت از هر ۱۰۰ نفر برای تعیین میزان تحقق آن ذکر شده است.

در آرمان هشتم از کشورهای فقیر و کمتر توسعه‌یافته نام برده می‌شود. براساس آخرین آمار که در سال ۲۰۱۳ ارائه شد، قطر با میانگین درآمد ۱۱۹۲۹۰ دلار در سال برای هر نفر، بیشترین سرانه درآمد ناخالص ملی را در بین کشورهای جهان به خود اختصاص داده است و لیختن اشتاین و کویت با درآمد ۸۷۰۸۵ و ۸۵۸۲۰ دلار برای هر نفر در رتبه‌های دوم و سوم این شاخص قرار گرفته‌اند. با این حال، جمهوری دموکراتیک کنگو با درآمد ۴۴۴ دلار برای هر

۱. مطابق گزارش بانک جهانی، سالانه ۱۲۵ هزار هکتار جنگل در ایران نابود می‌شود و هزینه ناشی از بریدن درختان در شمال کشور برابر با ۹۰۶ میلیون دلار یا کمابیش یک درصد از تولید ناخالص داخلی ایران است. همچنین، در منطقه زاگرس به سبب دسترسی نداشتن شهروندان به سوخت فسیلی، هر سال ۱۰۰ هزار هکتار جنگل نابود می‌شود (بیژنی، ۱۳۸۶: ۱۱۲).

2. Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia), ICJ, 25 SEPTEMBRE 1997, p. 140.  
قاضی ویرامانتاری (Weeramantry Judge) در نظریه جداگانه خود در قضیه گابچیگوو ناگیماروس مفهوم توسعه پایدار را به‌طور کامل تشریح کرده و قویاً استدلال می‌کند که این تنها یک مفهوم نیست، بلکه یک اصل است که امروزه به‌طور جهانی پذیرفته شده است (Hilderling, 2004: 34).

3. Official Development Assistance (ODA)

نفر در رتبه آخر جای گرفته و فقیرترین کشور جهان است. برخی کشورهای در حال توسعه در زمینه اقتصادی پیشرفت‌های چشمگیری داشته‌اند. برونداد جمعی سه اقتصاد پیشرو جهان در حال توسعه (برزیل، چین و هند) تقریباً با مجموع درآمد ناخالص ملی قدرت‌های دیرینه صنعتی (کانادا، فرانسه، آلمان، ایتالیا، بریتانیا و ایالات متحده آمریکا) برابری می‌کند و پیش‌بینی می‌شود که در سال ۲۰۵۰، این سه کشور به‌تنهایی ۴۰ درصد برونداد اقتصادی جهان را از آن خود خواهند کرد (نلسون و پریسکات، ۱۳۹۳: ۶۸ و ۴۵).

در آرمان هشتم بر لزوم کمک کشورهای توسعه‌یافته به کشورهای در حال توسعه برای پیشبرد اهداف توسعه هزاره تأکید شده است.<sup>۱</sup> البته کمک‌های رسمی در خصوص توسعه از جنگ جهانی دوم همواره به کشورهای در حال توسعه ارائه شده است. کمک‌های رسمی توسعه‌ای که از ۰/۵۱ درصد تولید ناخالص داخلی کشورهای اهداکننده در سال ۱۹۶۰ به ۰/۳۳ درصد در سال ۱۹۷۰ کاهش یافته بود، در سال ۱۹۹۰ به ۰/۳۴ درصد رسید و سپس در سال ۲۰۰۲ به ۰/۲۳ درصد تنزل یافت و در همین سال تمام کشورهای نشست مونترری پذیرفتند تا به هدف ۰/۷ درصد تولید ناخالص داخلی تا سال ۲۰۱۵ برسند (پوراوغر، ۱۳۹۴: ۱۸). در مورد کمک به کشورهای توسعه‌نیافته، دولت‌های غنی، به‌ویژه ایالات متحده آمریکا تصور می‌کنند که سرمایه‌گذاری خصوصی باید جایگزین کمک‌های دولتی در زمینه توسعه شود. برخی افراد از جمله پطروس غالی<sup>۲</sup> ضمن مخالفت با این رویکرد، بیان می‌کنند از آنجا که میزان سرمایه‌گذاری در آسیا بیست برابر بیشتر از آفریقا است، کشورهای فقیرتر کمتر مورد توجه سرمایه‌گذاری خصوصی قرار گرفته‌اند و به همین دلیل از این سرمایه‌گذاری‌ها تنها تعداد اندکی از دولت‌ها بهره خواهند برد (پطروس غالی، ۱۳۸۱: ۲۵۳).

در خصوص کاربران اینترنتی که به‌عنوان یکی از شاخص‌ها مدنظر است، باید گفت که براساس گزارش برنامه توسعه ملل متحد در ۲۰۱۳، ایسلند بیشترین کاربران اینترنت در جهان را در سال ۲۰۱۲ دارد و ۹۶ درصد جمعیت این کشور از اینترنت استفاده می‌کنند. نروژ با ۹۵ درصد، سوئد با ۹۴ درصد و هلند و دانمارک با ۹۳ درصد، به‌ترتیب پس از ایسلند بیشترین کاربران اینترنت را دارند<sup>۳</sup> (نلسون و پریسکات، ۱۳۹۳: ۷۰).

۱. از آنجا که در بسیاری از کشورهای کم‌درآمد و عملاً تمام کشورهای توسعه‌نیافته، منابع داخلی به‌تنهایی برای تحقق اهداف توسعه هزاره کافی نخواهند بود، رهبران جهان دو سال پس از تدوین اعلامیه توسعه هزاره (در مارس ۲۰۰۲) مجدداً در یک نشست بین‌المللی به منظور تامین منابع مالی برای توسعه در شهر مونترری (Monterrey) مکزیک گرد هم آمدند و چارچوبی تهیه کردند که نقطه عطفی در مشارکت جهانی برای توسعه بود و در آن کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه موافقت کردند برای کاهش فقر به‌صورت مشترک اقدام کنند (پوراوغر، ۱۳۹۴: ۱۸).

2. Boutros Boutros-Ghali

۳. اریتره، تیمور شرقی و میانمار به‌ترتیب با ۰/۸، ۰/۹ و ۱/۱ درصد جمعیت کاربران اینترنت، کمترین استفاده از

با نزدیک شدن به پایان بازه زمانی اهداف توسعه هزاره، موضوع تدوین شاخص‌های توسعه پایدار (SDGs) در اجلاس «ریو + ۲۰» در ریو دو ژانیرو<sup>۱</sup> برزیل در سال ۲۰۱۲ مطرح و عنوان شد که این اهداف، پس از پایان سال ۲۰۱۵ جایگزین اهداف توسعه هزاره شوند و تا سال ۲۰۳۰ محقق گردند. این مجموعه، ۱۷ آرمان<sup>۲</sup> و ۱۶۹ شاخص را شامل می‌شود. این تغییر روش سازمان ملل متحد و همچنین آمارهایی که از میزان برآورده شدن اهداف توسعه هزاره در این بخش از مقاله ذکر و بررسی شد، نشان از آن دارد که سازمان ملل متحد به‌مانند چهار دهه استراتژی توسعه که از سال ۱۹۶۰ تا ۲۰۰۰م پیگیری شد، جز در برخی زمینه‌های انگشت‌شمار، نتوانسته است به اهداف موردنظر خود دست یابد.

## دلایل عدم تحقق توسعه

با اینکه موضوع توسعه به‌عنوان بخشی از کارها و اهداف برخی سازمان‌ها مطرح است<sup>۳</sup>، متأسفانه یک سازمان بین‌المللی یا یک نهاد حقوقی مؤثری که به‌طور خاص در زمینه توسعه اقدام کند،

اینترنت را در جهان دارند. در این گزارش، کاربران اینترنت در ایران، ۲۶ درصد اعلام شده است (نلسون و پریسکات، ۱۳۹۳: ۷۰).

### 1. Rio de Janeiro

۲. این ۱۷ آرمان عبارت‌اند از: ۱. پایان دادن به فقر در همه اشکال آن، ۲. پایان دادن به گرسنگی، دستیابی به امنیت غذایی و بهبود تغذیه و ترویج کشاورزی پایدار، ۳. تأمین زندگی سالم و ترویج و تأمین رفاه برای همه در تمامی سنین، ۴. تأمین آموزش کامل و برابر و ترویج فرصت‌های یادگیری مادام‌العمر برای همه، ۵. تأمین برابری جنسیتی و توانمند کردن همه زنان و دختران، ۶. تأمین مدیریت پایدار و قابلیت دسترسی به آب و بهداشت برای همه، ۷. تأمین دسترسی به انرژی پایدار، مطمئن، قابل تهیه و پیشرفته برای همه، ۸. ترویج رشد اقتصادی جامع و پایدار، و شغل مداوم و مولد و شایسته برای همه، ۹. ایجاد زیرساخت‌های قابل احیا، ترویج صنعتی سازی پایدار و پرورش نوآوری‌ها، ۱۰. کاهش نابرابری درون و میان کشورها، ۱۱. ساخت شهرها و سکونتگاه‌های انسانی ایمن، قابل احیا و پایدار، ۱۲. تأمین الگوهای پایدار تولید و مصرف، ۱۳. انجام اقدام فوری برای نبرد با تغییرات اقلیمی و اثرات آن، ۱۴. نگهداری و استفاده پایدار از اقیانوس‌ها، دریاها، و منابع دریایی برای توسعه پایدار، ۱۵. محافظت، اعاده و ترویج استفاده پایدار از اکوسیستم‌های زمینی، مدیریت پایدار جنگل، مبارزه با بیابان‌زایی و متوقف ساختن تخریب زمین‌ها و احیای آنها و متوقف ساختن از دست دادن تنوع زیستی، ۱۶. ارتقای جوامع کامل و آرام و صلح‌طلب برای توسعه پایدار و فراهم کردن دسترسی به عدالت برای همه و ایجاد نهادهای قابل اتکا و موثر در همه سطوح، و ۱۷. تقویت اهداف اجرا و احیای مشارکت جهانی برای توسعه پایدار.

۳. سازمان‌هایی که در حوزه توسعه نیز فعالیت دارند عبارت‌اند از: سازمان تجارت جهانی، سازمان ملل متحد به‌طور کلی و بخش‌های خاص آن مثل آنکتاد (UNCTAD)، اتاق بازرگانی بین‌المللی (ICC)، سازمان همکاری اقتصادی و توسعه (OECD)، گروه هفت (G7)، گروه هشت (G8)، گروه بیست (G20)، بانک‌های منطقه‌ای توسعه، اتحادیه اروپا (EU)، آسه‌آن (ASEAN) و سازمان کشورهای آمریکایی (OAS) (Picker, 2011: 56).

در جامعه بین‌المللی وجود ندارد، درحالی‌که برای مثال می‌توانیم سازمان تجارت جهانی را در زمینه تجارت یا دیوان بین‌المللی کیفری را در حوزه حقوق بین‌الملل کیفری یا کنوانسیون حقوق بین‌الملل دریاها و نهادهایش را در حوزه دریاها و اقیانوس‌ها ذکر کنیم. البته نبود سازمان مرکزی و نهاد حقوقی امری غیرمعمول در حقوق بین‌الملل نیست (Picker, 2011: 56). مانع دیگر در خصوص توسعه، ناشی از گرایشی است که براساس آن کمک‌ها با دیدگاه سیاسی ارائه خواهد شد؛ بدین‌معنا که کمک‌های اقتصادی تابع تحقق اهداف سیاسی از جمله احترام به حقوق بشر، دموکراسی و مسائلی از این دست شده است. همچنین، مشکل دیگر ناشی از هزینه‌های سنگین اداری و مخارج مربوط به کمک‌های اقتصادی است که موجب می‌شود بخشی از این کمک‌ها به جیب خود اعطاکنندگان بازگردد (پطروس غالی، ۱۳۸۱: ۲۵۶).

### ۱. دلایل ناکارآمدی اقدامات سازمان ملل متحد در زمینه توسعه

عدم تدقیق منشور سازمان ملل متحد در خصوص توسعه را می‌توان نخستین عامل ناکارآمدی سازمان ملل در این زمینه ذکر کرد. این در حالی است که منشور ملل متحد در مورد برخی مسائل از جمله حفظ صلح مقررات دقیقی دارد (پطروس غالی، ۱۳۸۱: ۲۵۳)؛ بدین‌ترتیب که منشور صرفاً در ماده ۵۵ خود اشاره‌ای به موضوع توسعه کرده است. برای شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد<sup>۱</sup> نیز که مطالعاتی را انجام داده و براساس آنها پیشنهادهایی به مجمع عمومی ملل متحد می‌دهد، مقرر نشده است تا به مسائل مربوط به توسعه بپردازد و این وظیفه بر عهده اعضای سازمان ملل متحد است که با اتخاذ تدابیر انفرادی و جمعی به اهداف مذکور در ماده ۵۵ منشور دست یابند.<sup>۲</sup> همچنین، نظام ملل متحد، توسعه را از مسائل مالی و موضوعات تجاری تفکیک کرده است، درحالی‌که آنها از یکدیگر تفکیک‌ناپذیرند (Feyter, 2001: 73,103).

دومین مورد مربوط به نبود اسناد الزام‌آور در زمینه توسعه است. اگر به اسناد ملل متحد در خصوص توسعه از ابتدا تاکنون بنگریم، هیچ سند الزام‌آوری در زمینه توسعه وجود ندارد و تمام آنها اعلامیه‌ها و قطعنامه‌های مجمع عمومی‌اند که علی‌الاصول در این زمینه الزامی ایجاد نمی‌کنند. اعلامیه‌ها و قطعنامه‌های مجمع عمومی در حوزه توسعه به‌طور خاص عبارت‌اند از: اعلامیه حاکمیت دائمی بر منابع طبیعی،<sup>۳</sup> اعلامیه برنامه اقدام برای ایجاد نظم نوین اقتصادی بین‌المللی<sup>۴</sup>، منشور

1. The Economic and Social Council (ECOSOC).

2. The Charter of United Nations, article 56.

3. The Declaration on Permanent Sovereignty over Natural Resource, GA res 1803 (XVII) of 14 December 1962.

4. The Declaration of Programme of Action on the Establishment of a New International Economic Order, A/RES/S-6/3202, 1 May 1974.

حقوق اقتصادی و تکالیف دولت‌ها،<sup>۱</sup> اعلامیه حق بر توسعه<sup>۲</sup>، اعلامیه همکاری اقتصادی بین‌المللی، به‌خصوص احیای توسعه و رشد اقتصادی کشورهای در حال توسعه<sup>۳</sup>، چهارمین دهه استراتژی توسعه بین‌المللی سازمان ملل متحد<sup>۴</sup> و اعلامیه وین و برنامه اقدام<sup>۵</sup> (Qerimi, 2012: 106-127).<sup>۶</sup> با اینکه سازمان ملل از بدو پیدایش، نهادهای متعددی از جمله کنفرانس ملل متحد برای تجارت و توسعه (آنکتاد)<sup>۷</sup>، برنامه ملل متحد برای توسعه<sup>۸</sup>، صندوق توسعه سرمایه ملل متحد (فنو)<sup>۹</sup> و برنامه داوطلبان ملل متحد<sup>۱۰</sup> را در زمینه توسعه ایجاد کرده است (بیگزاده، ۱۳۹۴: ۴۸۱-۴۴۷)، برای هیچ‌کدام از این نهادها یا حتی ارکان اصلی و اولیه سازمان به‌مانند شورای امنیت که مسئولیت اصلی حفظ صلح و امنیت بین‌المللی را بر عهده دارد<sup>۱۱</sup> - مسئولیت اصلی و اولیه در زمینه توسعه پیش‌بینی نشده است. به‌علاوه، با اینکه جنبه سیاسی توسعه بسیار پررنگ جلوه می‌کند، نهادهای سازمان ملل در زمینه توسعه اختیارات سیاسی ندارند (Feyer, 2001: 81,103) البته در راستای نهادینه کردن اقدامات در زمینه توسعه، سازمان ملل متحد در سال‌های اخیر فعالیت‌هایی انجام داده است. در این خصوص، سازمان ملل چهار تدبیر اندیشیده است. مورد نخست، «هیأت عالی‌رتبه توسعه»<sup>۱۲</sup> است که قرار شد این هیأت در مورد چارچوب‌های پیشرفت و توسعه جهانی در سال‌های پس از ۲۰۱۵ تحقیق کند. مورد دوم

1. The Charter of Economic Rights and Duties of States, A/RES/29/3281, 12 December 1974.
2. The Declaration on the Right to Development, A/RES/41/128, 4 December 1986.
3. The Declaration on International Economic Cooperation, in Particular the Revitalization of Economic Growth and Development and Developing Countries, A/RES/S-18/3, 1 May 1990.
4. The International Development Strategy for the Fourth United Nations Development Decade, A/RES/45/199, 21 December 1990.
5. The Vienna Declaration and Programme of Action, A/CONF.157/23, 12 July 1993.
۶. علی‌رغم الزام‌آور نبودن اسناد موجود در زمینه توسعه، توسعه پایدار به‌عنوان یکی از اهداف آشکار در بیش از پنجاه معاهده بین‌المللی الزام‌آور مورد توجه قرار گرفته است (Cordonier Segger & Gehring, 2005: 5).
7. United Nation Conference on Trade and Development (UNCTAD)
8. United Nation Development Programme (UNDP)
9. United Nation Capital Development Fund (UNCDF or FENU)
10. United Nation Volunteers (UNV)
11. The Charter of United Nations, article 24(1)
۱۲. در سال ۲۰۱۲ دبیر کل سازمان ملل (آقای بان کی مون) هیأتی ۲۷ نفره به نام «هیأت عالی‌رتبه توسعه» به ریاست مشترک آقای بامبونگ (رئیس‌جمهور اندونزی)، خانم الن جانسون (رئیس‌جمهور لیبیا) و دیوید کامرون (نخست‌وزیر بریتانیا) تشکیل داد. این هیأت گزارش ۸۰ صفحه‌ای خود را با عنوان «مشارکت جهانی جدید: ریشه‌کن کردن فقر و تحول اقتصادی از طریق توسعه پایدار» در سال ۲۰۱۳ ارائه داد. دبیر کل، گزارش مزبور را در دستور کار نشست سالانه مجمع عمومی ملل متحد در سال ۲۰۱۳ قرار داد و درباره این گزارش خطاب به مجمع عمومی گفت که گزارش فاصله کلیدی در فرایند اهداف توسعه هزاره را از طریق پیشنهادی جدیدی از جمله پیشنهاد تأسیس نهادهایی را که صادق، مسئول و پاسخگو به نیازهای مردمان باشند، پر می‌کند (پوراصغر، ۱۳۹۴: ۲۴).



«کارگروه همگانی توسعه پایدار» است که در سال ۲۰۱۳ و براساس قطعنامه مجمع عمومی ملل ایجاد شد. «تیم کاری سازمان ملل متحد»<sup>۲</sup> و مشورت‌هایی که از سوی سازمان ملل در سه حوزه منطقه‌ای، ملی و جهانی دنبال می‌شود<sup>۳</sup>، تدابیر دیگری در زمینه توسعه‌اند که از سوی سازمان ملل متحد اتخاذ شده است (پوراصغر، ۱۳۹۴: ۲۴ و ۲۵).

## ۲. دلایل مرتبط با خود کشورهای کمتر توسعه یافته یا کشورهای توسعه نیافته

با این حال نمی‌توان جامعه بین‌المللی را سبب تام توسعه نیافتگی تلقی کرد. شاید برخی عوامل از جمله فقدان اسناد الزام‌آور بین‌المللی و نهادینه نبودن حقوق بین‌الملل توسعه را بتوان به جامعه بین‌المللی منتسب کرد، ولی خود کشورهای توسعه نیافته یا در حال توسعه نیز در ایجاد این وضعیت چندان بی‌تأثیر نبوده‌اند. در واقع، برخی موانع توسعه نیافتگی به جامعه جهانی و

### 1. Open Working Group of General Assembly on Sustainable Development Goals.

حدود ۳۰ کشور، عضو این کارگروه هستند، ضمن آنکه سایر کشورها هم می‌توانند در جلسات آن حضور یابند. هدف اصلی کارگروه، تهیه گزارشی برای مجمع عمومی سازمان ملل است که مبنای کار هیأت عالی‌رتبه سیاسی توسعه پایدار و تصمیمات جامعه جهانی برای تهیه برنامه توسعه پس از سال ۲۰۱۵ باشد (پوراصغر، ۱۳۹۴: ۲۴).

### 2. The United Nation Task Team

این تیم کاری که توسط آقای بان کی مون دبیر کل سازمان ملل تشکیل شد، از ۶۰ نهاد و اژانس وابسته به سازمان ملل، بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول تشکیل شده است. این تیم کاری گزارش خود را با عنوان تحقق بخشیدن به «آینده‌ای که همه ما می‌خواهیم» (The Future We Want) در ۱۲ ژوئن ۲۰۱۲ منتشر کرد (پوراصغر، ۱۳۹۴: ۲۵).

۳. این مشورت‌ها در حوزه‌های منطقه‌ای، ملی و جهانی دنبال می‌شود. در خصوص مشورت‌های منطقه‌ای، سازمان ملل سلسله مشورت‌ها و رایزنی‌هایی را با سازمان‌های منطقه‌ای از جمله اتحادیه اروپا، بانک توسعه آفریقا و کمیسیون اقتصادی ملل متحد در خصوص اهداف توسعه پس از ۲۰۱۵ انجام می‌دهد. در راستای مشورت‌های ملی، سازمان ملل مشورت‌هایی را با ۸۸ کشور جهان انجام می‌دهد. دلیل انتخاب این ۸۸ کشور بر این اساس بوده که آنها نمونه‌ای از وضعیت عمومی در منطقه خود هستند، در سطوح مختلف توسعه قرار دارند و با چالش‌های متفاوتی مواجهند. ایران نیز در اواخر سال ۲۰۱۲ در فهرست کشورهای مشورتی قرار گرفت. در همین خصوص سازمان حفاظت محیط زیست ایران با همکاری برنامه توسعه به منظور هم‌اندیشی با گروه‌های (UNDP) سازمان ملل متحد و اقشار مختلف اجتماعی مانند نمایندگان بخش‌های دولتی، عمومی و خصوصی و سازمان‌های مردم‌نهاد با همراهی استادان دانشگاه‌ها، اقدام به برگزاری نشست‌های مشورتی در سطح ملی کرده است. در راستای مشورت‌های جهانی نیز سازمان ملل با برگزاری نشست‌های رسمی و غیررسمی با گروه‌های مختلف در مورد چالش‌های موجود و چالش‌هایی که در آینده در مورد اهداف توسعه پس از ۲۰۱۵ بروز می‌کند، اقدام می‌نماید. این مشورت‌ها به‌طور عمده حول یازده موضوعی که توسط سازمان توسعه ملل متحد (UNDP) تعیین شده است صورت می‌گیرد. این ۱۱ مورد عبارت‌اند از: بی‌عدالتی، بهداشت، آموزش، رشد و کار، پایدار محیط زیست، حکمرانی، منازعات و آسیب‌پذیری، جمعیت، گرسنگی، امنیت غذایی انرژی و آب (پوراصغر، ۱۳۹۴: ۲۵).

برخی دیگر به خود کشورهای توسعه نیافته یا در حال توسعه بازمی‌گردد. از جمله عوامل مربوط به خود کشورهای توسعه نیافته یا در حال توسعه، فساد اقتصادی و به‌طور مشخص اختلاس، ارتشا و فساد اداری است که به این کشورها اجازه توسعه نمی‌دهد؛ سازمان‌های مالی و اقتصادی بین‌المللی نیز در اغلب موارد، نبود فساد اقتصادی و اداری را به‌عنوان پیش شرط ارائه وام و تسهیلات به این کشورها مطرح می‌کنند؛ از لحاظ سیاسی نیز کشورهای در حال توسعه، اغلب نظام‌های اقتدارگرا دارند و نقض حقوق بنیادین افراد در این جوامع به ایجاد گروه‌های تبهکار منجر می‌شود و این گروه‌ها پس از در دست گرفتن قدرت سیاسی، با جلوگیری از مشارکت سیاسی مانع تحقق توسعه می‌شوند (بیگزاده، ۱۳۹۵: ۴۸).

## نتیجه‌گیری

سازمان ملل متحد تلاش‌های گسترده‌ای را از سال ۱۹۶۰م در زمینه توسعه انجام داده است. در همین سال، سازمان نخستین دهه توسعه را پیش روی خود داشت و پس از آن سه دهه توسعه دیگر را تا سال ۲۰۰۰ دنبال کرد. در این چهار دهه توسعه، سازمان موفقیت چندانی حاصل نکرد، اما از دهه سوم به بعد متوجه یکی از اشتباهات خود در این زمینه شد. در دو دهه نخستین تنها جامعه بین‌المللی در خصوص توسعه مسئول تلقی می‌شد، ولی از آن زمان به بعد دولت‌ها محور اصلی توسعه قرار گرفتند و تعهداتی در این حوزه برای آنها پیش‌بینی شد. همچنین در اواسط دهه سوم توسعه، مفهوم «حق بر توسعه» از سوی سازمان ملل شناسایی و جنبه حقوق بشری توسعه مورد توجه قرار گرفت. به‌علاوه، سازمان ملل از طریق مجمع عمومی، اسناد متعددی را در حوزه توسعه تصویب کرد که این اعلامیه‌ها و قطعنامه‌ها اغلب جزء «حقوق قوام نیافته»<sup>۱</sup> و غیرالزام‌آورند. علاوه بر فعالیت ارکان اصلی، سازمان ملل اقدام به ایجاد ارکان فرعی در زمینه توسعه کرد. ایجاد این نهادها که از سال ۱۹۶۰ و با تأسیس صندوق توسعه سرمایه ملل متحد (فنو)<sup>۲</sup> آغاز شد، با تأسیس نهادهایی چون کنفرانس ملل متحد برای تجارت و توسعه (آنکتاد) (۱۹۶۴)، برنامه ملل متحد برای توسعه (۱۹۶۵) و برنامه داوطلبان ملل متحد (۱۹۷۰) پیگیری شد. تلاش‌های سازمان ملل تا سال ۲۰۰۰ نتوانست سازمان را به هدف غایی خود نزدیک گردانند. در همین سال بود که با حضور و تأیید سران بیش از ۱۹۳ کشور جهان، اعلامیه توسعه هزاره ملل متحد تدوین شد. این اعلامیه به‌طور مفصل و دقیق موانع توسعه را بررسی می‌کند و برای مرتفع کردن آنها یک بازه زمانی پانزده‌ساله در نظر می‌گیرد که دولت‌ها و سازمان ملل باید با همکاری یکدیگر برای این منظور تلاش کنند. اما، علی‌رغم تحقق نسبی

1. Soft Law

2. United Nations Capital Development Fund (Fenu)

اهداف توسعه هزاره، اهداف توسعه پایدار در سال ۲۰۱۵ جایگزین آنها شدند تا ناکارآمدی سازمان ملل متحد در زمینه توسعه بسیار پررنگ‌تر از قبل جلوه کند. نخستین موردی را که می‌توان در خصوص اسباب ناکارآمدی سازمان ملل در حوزه توسعه ذکر کرد، عدم تدقیق منشور ملل متحد در زمینه توسعه است. بدین ترتیب که منشور ملل متحد جز اشاره‌ای در ماده ۵۵ به کلمه توسعه، مقررات دقیقی در این خصوص به‌مانند آنچه در مورد صلح و امنیت بین‌المللی پیش‌بینی کرده است، در دل خود ندارد. با این حال، وظیفه توسعه را نیز براساس ماده ۵۶ به دولت‌های عضو سازمان واگذار کرده و برای سازمان مسئولیتی در نظر نگرفته است. سبب دوم اسنادی است که در چارچوب سازمان ملل در خصوص توسعه پذیرفته شده است. این اسناد که به‌طور خاص قطعنامه‌ها و اعلامیه‌های مجمع عمومی است، از خصیصه الزام‌آور برخوردار نیستند. همچنین علی‌رغم ایجاد ارکان متعدد در زمینه توسعه، رکن یا نهادی که به‌طور مؤثری بتواند مسائل مربوط به توسعه را مدیریت و حل‌وفصل کند، در چارچوب سازمان ملل وجود ندارد و این عدم مدیریت موجب می‌شود که اگر هم کمکی به‌منظور توسعه کشورهای توسعه‌نیافته یا در حال توسعه ارائه می‌شود، با رویکردهای سیاسی و به‌طور تبعیض‌آمیز اعطا شود و تنها برخی کشورها از این کمک‌ها بهره‌مند خواهد شد.

## منابع

### ۱. فارسی

#### الف) کتاب‌ها

۱. بیگزاده، ابراهیم (۱۳۹۴). *حقوق سازمان‌های بین‌المللی*، تهران: مجد، چ چهارم.

#### ب) مقالات

۲. اسلامی، رضا؛ آجلی لاهیجی، مهشید (۱۳۹۶). «کاهش فقر؛ دستورالعملی برای توسعه اجتماعی در نظام بین‌المللی حقوق بشر»، *مجله پژوهش‌های حقوقی*، سال شانزدهم، ش ۳۱.

۳. امین منصور، جواد (۱۳۹۱). «از «ریو» تا «ریو+۲۰»: بررسی مذاکرات و نتایج کنفرانس توسعه پایدار ملل متحد»، *فصلنامه سیاست خارجی*، سال بیست‌وششم، ش ۲.

۴. بذار، وحید (۱۳۹۶). «تحلیل محتوای رأی دیوان بین‌المللی دادگستری در قضیه گابچیکوو ناگیماروس»، *فصلنامه تعالی حقوق*، سال نهم، ش ۱۸.

۵. بیژنی، مریم (۱۳۸۶). «اهداف توسعه هزاره سوم و چالش‌های پیش رو در ایران»، *مجله*

- اطلاعات سیاسی اقتصادی، ش ۲۳۹ و ۲۴۰.
۶. بیگزاده، ابراهیم (۱۳۹۵). «تقریرات درس حقوق سازمان‌های بین‌المللی»، دوره دکتری حقوق بین‌الملل عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران.
۷. ----- (۱۳۹۳). «تقریرات درس حقوق بین‌الملل کیفری»، دوره دکتری حقوق بین‌الملل عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران.
۸. پطروس غالی، پطروس (۱۳۸۱). «حقوق بین‌الملل در تکاپوی ارزش‌های خود: صلح، توسعه، دموکراسی»، ترجمه ابراهیم بیگزاده، مجله تحقیقات حقوقی، ش ۳۵ و ۳۶.
۹. پوراصغر سنگاچین، فرزاد (۱۳۹۴). «اهداف توسعه هزاره (MDG) و اهداف توسعه پایدار (SDG) (از MDG تا SDG)»، مجله کار و جامعه، ش ۸۶.
۱۰. سلیمی ترکمانی، حجت (۱۳۹۱)، «حقوق بین‌الملل توسعه پایدار: از آرمان تا واقعیت»، دوفصلنامه دانشنامه حقوق اقتصادی، سال نوزدهم، ش ۲.
۱۱. نلسون، جین؛ پریسکات، دیو (۱۳۹۳). «آرمان‌های توسعه هزاره چه هستند؟»، ماهنامه اجتماعی، اقتصادی، علمی و فرهنگی کار و جامعه، ش ۱۷.

## ۲. لاتین

### A) Books

12. Aggarwal, Rimjhim M.(2016). *International Development and Sustainability*, chapter 22 of book of "Sustainability Science: An Introduction", by Harald Heinrichs, Pim Martens, Gerd Michelsen, and Arnim Wiek, Springer publication.
13. Broude, Tomer. (2011). *Development Disputes in International Trade*, in Book of Law and Development Perspective on International Trade Law, edited by Yong-Shik Lee, Gary Horlick, Won-Mog Choi, and Tomer Broude, Cambridge University Press.
14. Cordonier Segger, Marie-claire and Gehring, Markus w. (2005), *Sustainable Development in World Trade Law*, Kluwer Law International.
15. De Waart, Paul J. I. M. (1998). *International Law and Development*, Vol. 1, Martinus Nijhoff Publishers.
16. Feyter, Koen. (2001). *World Development Law: Sharing Responsibility for Development*, Intersentia nv, Antwerp, Groningen, Oxford.
17. Frey, Marc and Kunkel, Sönke, and Unger, Corinna R. (2014). *International Organizations, Global Development, and the Making of the Contemporary World*, in *International Organizations and Development 1945–1990*, edited by Marc Frey and Sönke Kunkel and Corinna R. Unger, Palgrave Macmillan.
18. Hilderling, Antoinette (2006). *International Law, Sustainable Development and Water Management*, Eburon Uitgeverij B.V.
19. Kaltenborn, Markus (2015). *Social Rights and International Developmen-Global*

*Legal Standards for the Post-2015 Development Agenda*, Springer Heidelberg New York Dordrecht London.

20. Qerimi, Qerim. (2012). *Developmen in International Law - A Policy-Oriented Inquiry*, Martinus Nijhoff Publishers.
21. Speich Chasse, Daniel. (2014). *Technical Internationalism and Economic Development at the Founding Moment of the UN System*, in *International Organizations and Development 1945–1990*, edited by Marc Frey and Sönke Kunkel and Corinna R. Unger, Palgrave Macmillan.

#### **B) Articles**

22. Akram, Susan. (2014). “Millennium Development Goals and the Protection of Displaced and Refugee Women and Girls”, *Laws*, Vol. 2, Issue 3.
23. Bradlow, Daniel D. (2005). “Differing Conceptions of Development and the Content of International”, *American University Washington College of Law*, Vol. 21, No. 1.
24. Glicksman, Robert. (2015). “An International Legal Framework for SE4All: Human Rights and Sustainable Development Law Imperatives”, *Fordham International Law Journal*, No. 37.
25. Kumar Jha, Darshan and Tripathi, V.K. (2015). “Achieving Millennium Development Goals and India Vision 2020: Evidences from the Slums of Varanasi City”, *Space & Culture*, Vol. 2, No. 4.
26. MacLeod, Stuart and Rane, Anders. (2014). “Seeking Improved Global Child Health: Progress Toward Millennium Development Goal 4”, *Paediatr Drugs*, Vol. 16, Issue 2.
27. McArthur, John W. (2014). “Seven Million Lives Saved under-5 Mortality since the Launch of the Millennium Development Goals”, *Global Economy and Development*, Working Paper 78.
28. Nnamuchi, Obiajulu and Anozie, Miriam and Ukwueze, Festus. (2015). “Maternal Health and Millennium Development Goal (MDG) 5 in Nigeria: Any Catalytic Role for Human Rights?”, *Medicine and Law*, Vol. 34.
29. Ogundipe, Oluwatomisin M. and Olurinola, Oluranti I. and Ogundipe, Adeyemi A. (2015), “Public Health Measures and Child Health in Sub-Saharan Africa: Accessing the impact of the Millennium Development Goal, Department of Economics and Development Studies”, *College of Business and Social Sciences Covenant University*, Ota, Ogun State, Nigeria.
30. Picker, Colin. (2011). “International Trade and Development Law: A Legal Cultural Critique”, *The Law and Development Review*, Vol. 4, No. 2.
31. Smith, Abi C. and Mutangiri, Wonderful and Fox, Robert and Crofts, Joanna F. (2014), “Millennium Development Goal 4: reducing perinatal and neonatal mortality in low-resource settings”, *The Obstetrician & Gynaecologist*, Vol. 16, Issue. 1.
32. Souza JP, Tuncalp O, Vogel JP, Bohren M, Widmer M, Oladapo OT, Say L, Gülmezoglu AM, Temmerman M. (2014). “Obstetric Transition: The Pathway

- towards Ending Preventable Maternal Deaths”, *BJOG*, Vol. 121.
33. Sun, Bo and Liang, Kun and Yi, Bin and Zhang, Li. (2015), “Child health in China in the Millennium Development Goal era”, *Arch Dis Child*, Vol. 100.
34. Ugoani, John N.N. (2015). “Global Governance and Poverty Reduction through Millennium Development Goals: Some Regional Experiences”, *Independent Journal OF Management & Production*, Vol. 6, No. 4.
35. Vogel, Joshua P. and Pileggi-Castro, Cynthia and Chandra-Mouli, Venkatraman and Pileggi, Vicky Nogueira and Souza, João Paulo and Chou, Doris and Say, Lale. (2015). “Millennium Development Goal 5 and adolescents: looking back, moving forward”, *Arch Dis Child*, Vol. 100.